

SEKCIJA ZA SLOVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
DRUŠTVA ZA STRANE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI SR BIH
ODSJEK ZA SLOVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
FILOZOFSKOG FAKULTETA U SARAJEVU

SARAJEVSKI SLAVISTIČKI DANI

ZBORNİK RADOVA

2-3

SARAJEVO, 1987.

Др Бранко Тошовић

КЛАСИФИКАЦИЈА ФУНКЦИОНАЛНИХ СТИЛОВА

Класификација функционалних стилова представља један од најсложенијих проблема у функционалној стилистици и камен је спотицања за сваког оног ко се прихвати незахвалног посла да одреди какви стилови постоје, колико их има и на којим принципима их треба диференцирати.

У историји стилистике може се наћи читав низ приступа. У овом реферату ми ћемо се ограничити на најзначајније.

Дуго времена у европској, а то значи и у руској, одговорно нашој стилистици, доминирала су два приступа, које ћемо назвати жанровским и емоционалним.

За жанровски принцип издвајања и класификације функционалних стилова могло би се рећи следеће. Откако постоји стилистика, отад постоји и подјела стилова према жанровима. Антика је родила стилистику - она је и утемељила жанр као поларизацију за стилско диференцирање језика. Од Аристотела /384-322/ и Теофраста /372-287/ па све до најновијег доба овај ће начин издвајања стилова бити незамјенљив. Тврдња да је жанровски принцип владао у периоду када стилистике као праве и самосталне науке није ни било /већ је животарила под моћним окриљем реторике/ јасно нам се као природан закључак. И тако, антика нам је поставила подјелу коју су вјековима и вјековима понављале генерације: стилови се дијеле на ниски, средњи и високи. Први је намењен за савјете и поуке, други за разговор, а трећи за дјеловање на слушаоца. Средњи вијек, као и у другим наукама, прекриће

мраком размишљања о стилу и тек ће се у XVIII вијеку европски лингвистички умови вратити на античку теорију о три стила. У германистици ће то учинити Аделунг, који ће у раду "О стилу немачког језика /1785/^{издвојити} интимни, средњи и високи стил /цит. према 3, 16-18/, а у славистици Ломоносов /1711-1765/ - први руски научник-природњак, језичар и књижевни критичар. Овај зnanствени изузетно широког профила даће своју теорију о три стила: високом, средњем и ниском, која, као што смо већ видјели, зуче коријене из дубоке антике. Иза сваког од ових стилова стајао је један књижевни жанр. Високи је са црквенословенизмима и архаизмима покривао херојске поеме, оде и говоре о значајним стварима; средњи је представљао спој најразличитијих језичких средстава, почео од архаизама па до "подлих" ријечи, и био је намијењен стиховним пјесмама за пријатеље, сатирама, еклогама и елегјама; ниски је садржавао исконске руске ријечи /укључујући и простонародне и "презриве"/ и на њему су се писале пјесме, писма и комедије /подробно о Ломоносовљевој теорији в. код Волперског - 3/.

Тријадна подјела стилова остаће обимније XVIII и XIX стољећа. Двадесети вијек у дужем ће периоду задржати жанровски принцип, али ће број три бити замијењен неким другим. У руској лингвистици то ће учинити Јефимов и Гвоздјев. Они ће, независно један од другог, 50-тих година јасно казати да се као основни принцип разликовања стилова мора признати жанровски. Јефимов је писао: "Развој стилова књижевног језика не може се разматрати одвојено од жанрова литературе у широком смислу /тј. укључујући литературу научну, публицистичку, производно-техничку итд./... жанровски принцип лежи у основи издвајања и класифицирања самих стилова књижевног језика" /10, 18/. Слично је размишљао и Гвоздјев: "Најјасније стилови се издвајају ако се вему за жанрове.

При томе, и то треба подвући, ради се о типичним поступцима који карактеришу поједине жанрове"/9,18/. Јеђинов издваја шест стилова /умјетничко-белетристички, друштвено-публицистички, стилови научног изражавања, професионално технички, званично-документарни и епистоларни - 10,14/, а Гвоздјев четири /пословни, стил умјетничке литературе, публицистички и стил научно-популарне литературе - 9,21/.

Жанровски принцип дјелимично се преплиће са емоционалним. Овај приступ оперира терминима који у савременој стилистици означавају обојена језичка средства, стилску обојеност, нијансу, стилски слој и сл. У ствари, ради се о реализацији само једне функције језика - оне коју су Виноградов и Пешковски назвали дјеловањем. Сваки аутор говорног текста има двије могућности: 1. да не врши никакав утицај на слушаоца или читаоца, 2. да врши утицај стварајући а/ позитивне реакције и б/ негативне реакције. Прва могућност даје такозвани неутрални стил. Други и то онај под а, ствара свечану и званичну тоналност, под б/ шаливу и подруглављу. На основу тога, поред раније издвојених стилова, Гвоздјев налази и следеће: свечани /или реторички/, званични /или класични/, интимно-љубавни, хумористички /или шаливи/ и сатирички /или подруглави/ -/9,23/. И овај приступ има коријене у антици и од давнина се преплитао са жанровским.

Најновија истраживања недвосмислено одбацују овакав тип класификације стилова. Неки научници одређицу "свечани", "класични" уопште не сматрају стилистичким термином и прихватају је као обичну ријеч. Основни аргумент који се истиче своди се на то да овакви "стили" не образују систем /Виноградов/, већ формирају стилски слој. "Не треба мијешати стилско и стилистичко. Језичка средства која имају стилско значење образују систем

стила; стилстички обојена језичка средства такав систем не образују и стога не постоји стил /у смислу функционалног/ свечани, потурни, ироници итд. Таква експресивна језичка средства улазе у ове или оне стилске системе. Међутим, ако се има у виду појам 'експресивног стила' /не функционалног/, онда је у складу с тим могућ и термиолошки низ: високи стил, неутрални и снижени стил" /5,3/.

Осим жанровског и емоционалног постоје још неки приступи који, међутим, нису добили већу ширину. Један од њих називањем је ј е з и ч к о - г о в р н и м. Овај принцип полази од дијектологије језик - говор и разликује стилове језика и стилове говора. Још од дискусије у часопису Вопросы языкознания, 1954, у совјетској се стилистици води спор око тога могу ли постојати овакви стилови. У току расправе, како је то констатовао Ђиноградов, изрази "стил језика" и "стил говора" нису сасвим разграничавани. Аутори су их употребљавали онако како је њима одговарало. Истина, у неким радовима је већ тада наговјештавано оно што ће касније бити сасвим јасно казано: да постоје стилови језика и стилови говора. Десетак година касније, тачније 1967, Будагов ће формулисати разлог оваква разграничења: "Већина савремених лингвиста не разграничава појмове језичких и говорних стилова, стога обратимо пажњу на значај таквог разграничења. Разлика између језичких и говорних стилова чини се веома суштинском. Грубо говорећи, та је разлика условљена тиме што се језички стилови савремених развијених књижевних језика базирају на објективније и очигледније изражене језичке /синтаксијске, лексичке, фонетске/ основе него разлике између говорних стилова... језички стилови обично се формирају у свим савременим књижевним језицима, а говорни стилови могу се запажати у једним језицима или у једној

историјској епоси и не запажати у другим језицима у другој историјској епоси" /4,70/. Будагов закључује да се не могу мијешати језички и говорни стилови /с. 75/. Колико смо схватили, у стилове језика спадали би разговорни и писани, научни и књижевно умјетнички, а у стилове говора новинарски, пословни, публицистички, стил рекламе и сл.

Панџилов је најсликовитије објаснио разлику између једних и других: "Стил језика може се упоредити са хемијски чистом водом / H_2O /, која не садржи никакве примјесе. А што се тиче стилова говора, они подсећају на разнородне врсте воде са различитим примјесама присутним у већој или мањој мјери" /15,78/.

О постојању језичких и говорних стилова већ су изречена многобројна мишљења^I, али за сада нема општеприхватљивог става, и ово ће питање, вјероватно, на дуже вријеме остати у кругу спорних и актуелних стилистичких проблема.

Неки истраживачи у подјели функционалних стилова полазе од функције језика и тај бисмо приступ назвали ф у н к - и н ј с к и м . Ми овдје, ипак, морамо поставити питање могу ли се само на основу једног екстралингвистичког фактора, конкретно функција језика, извајати функционални стилови и вршити њихова класификација?

I. За Т. Винокура "болно" је питање стилистике да ли на језичком или на говорном плану треба вршити стилистичка истраживања, а ако треба и на једном и на другом, шта има предности и хијерархијску поступност. Он доводи у сумњу практичну реализацију и теоријску сврсисходност строгог разграничавања језика и говора у класификацији стилова. "Чини се реалнијим, у интересу плодотворне стилистичке анализе, не рјешавати ово питање априори, унапријед одредивши област истраживања / и л и стилови језика и л и стилови говора/, већ по логици које вам сугерише саме чињенице" /7,25/.

Приступ функционалним стилovima са позиција функција језика захтијева битну претпоставку, коју за сада савремена лингвистика није у стању да задовољи, а то је да постоји опште-прихваћено мишљење о функцијама језика. Јер како се може утврђивати број стилова ако се не зна тачан број функција. Сваки такав покушај мора имати једностран карактер. Друго, по нашем мишљењу функције језика могу бити само један од елемената битних за класификацију, а истински се приступ мора базирати на с в и м екстралингвистичким факторима и унутарјезичким обилежјима. Стога на постављено питање могу ли се на основу функција издвајати функционални стилови наш би одговор био: да. Међутим, ако се упита је ли овај чинилац довољан да се цјеловито диференцирају функционални стилови, ми бисмо одговорили: не. У историји стилистике одговори су се допостављали око овог "да" или "не".

Прву класификацију функционалних стилова према функцијама језика наћи ћемо код Пешковског. Он је разликовао двије функције /саопштавање и дјеловање/ те је на основу њих извршио подјелу на умјетнички говор /дјеловање на машту слушаоца и буђење у њему естетских доживљаја/, ораторски говор, рекламни говор /дјеловање на вољу слушаоца/, предавачки говор, популаризацију /олакшавање слушаоцу казаног/ - /12,44/. Пракани су приближно у исто вријеме пошли од поставке: ако постоје различите функције језика, онда постоје и различити функционални језици. У Тезама се јасно каже: "Сваки функционални језик има властити систем конвенција - властити језик"/13,506/. Њихове ставове Берјозин овако схематизује /2,219/:

Функције књижног језика

а/ комуникативна	}	језик саопштења
б/ практично-стручна		
в/ теоретско-стручна		
г/ естетска		

Функционални стилови

а/ разговорни
б/ пословни
в/ научни
г/ поетски

Двајема функцијама Пешковског Биноградов додеје трећу /општења/ и доде своју класификацију функционалних стилова, која ће касније стећи многе припојнице. Биноградов каже: "Ако се пође од тако значајних друштвених функција језика као што је општења, саопштавање и деловање, могу се на општем плану језичке структуре издвојити ови стилови: свакодневно-комуникативни /функција општења/; свакодневно-пословни, званично-документарни и научни /функција саопштавања/; публицистички и уметничко-белетристички /функција деловања/. Ови су стилови корелативни" /8, 14/. Биноградов, увиђајући осјетљивост проблема, даје сгледу, која показује сву његову опрезност и суздржаност у приступу: "Уосталом унутрашња диференцијација језичких стилова не мора се ослањати на различите функције језика /општења, саопштавање, деловање/ или на издвајање ових или оних подврста комуникативне функције. Она се може изводити на основу структурних или конструктивних супротности и односа међу посебним системима изражавања унутар целовите језичке структуре /таква је, на примјер, синонимија парадигматских облика, синонимија синтагматских облика реченичних, синонимија : речи и реченица и сл. /. Па и сама реч функционалан има два значења. Она може да указује на повезаност стилова са различитим језичким функцијама или са овим или оним подврстама комуникативне функције, али и на функционално разграничавање сфера употребе тих стилова" /6, 15-16/.

Виноградовљеву подјелу прихвата читав низ научника, међутим, што је и нормално, многи је прихватају са великом резервом. Кожина је, рецимо, један од противника класификације функционалних стилова по овом принципу. Али не треба мислити да јој наведени приступ није прихватљив зато што Виноградов издваја ове, а не неке друге функције. Кожина тврди да функције језика не могу бити фундамент за стилско раслојавање језика, без обзира на то о каквим се функцијама ради. Она истиче да се и на основу шест Јакобсонових функција стилови не могу адекватно диференцирати. "Мада, наоко с правом примјећује Јакобсон, говорна структура зависи од преовлађујуће функције, очигледно на наведеној Јакобсоновој класификацији не треба базирати диференцијацију функционалних стилова, нарочито ако се они схвате као друштвено осмишљени системи. Не треба базирати прво, не само зато што су све те функције 'присутне' у било којем говорном акту, већ прије свега зато што, вјероватно, може свака од наведених функција бити преовлађујућом у говору /има се у виду не само појединачно саопштење/ и, према томе, стилскотворбеном /на примјер, фатичка, метајезичка, конативна. Друго, поетска функција, у суштини, принципијелно и квалитативно није различита у различитим чиновима општења, те се стилови на основу ње тешко може издвојити посебан функционални стил говора који одговара естетској сфери општења /умјетничкој литератури/. Експресивна /емотивна/ функција /како је Јакобсон мишља такође не може бити основа за издвајање било ког функционалног стила говора као одређеног говорног система. Када се се и покушала дати класификација функционалних стилова на основу тих функција, одговарајући 'стилови' не би исцрпили сву разноврсност стилског раслојавања говора у цјелини /уп. нпр. научни стил/" - /II, 27/.

У критичној класификацији функционалних стилова према функцијама Лајкевич је, можда, најдешиднији: "Појам 'функције' толико је магловит да не може служити као објективан инструмент за издвајање стилова. Стварно, како се може одредити гдје се завршава једна, а гдје почиње друга функција? Перспективнији нам се чини обратан пут - од објективних лингвистичких обилежја која се запажају, која конструирају стил према функцији" /14,64/.

Можда је најпотпунију класификацију функционалних стилова према језичким функцијама дао Арнолд у Стилистици савременог енглеског језика /1/. Констатујући да је сам наслов "функционални стил" прикладан јер "специфичност сваког стила проистиче из особности функција језика у датој сфери општења" /1,55/, он спаја језичке функције са појединим функционалним стилима:

Функција Стил	Интелектуално- комуни- кативна	Вољунта- тивна	Емотивна	Успоста- вљање контакта	Естетска
Ораторски	+	+	+	-	+
Разговорни	+	+	+	+	+
Поетски	+	-	+	+	-
Публицистички и новинарски	+	+	+	-	+
Пословни	+	+	+	-	-
Научни	+	+	-	-	-

Функцијски приступ стилском раслојавању језика, односно подјела стилова према функцији коју језик врши, доста је споран, иако има читав низ присталица. Његов се основни недостасастоји у томе што се базира само на једном елементу, а заоставља се читав систем ванјезичких фактора који утичу на стилску разградњу језика.

Ако желимо да утврдимо како настају функционални стилови, гдје су њихови искони, колико их има и како желимо да сазнамо шта то пресудно утиче на диференцијацију језика у облику функционалних стилова, онда не можемо да не узмемо у обзир и област људске активности, начин мишљења, начин излагања, начин употребе, однос комуникатора и сл. Ови фактори уз функције језика, чине нам се суштинским за диференцирање и класифицирање стилова, а пошто у основи лежи екстралингвистика, назваћемо их екстралингвистичким. За овај правац истраживања и разврставања стилова рекли бисмо да је најновији, да има све више присталица и да даје запажене резултате. Његови истински издаци налазе се у Прашкој школи, а у совјетској стилистици највећи допринос освјетљавању ових феномена припада пермском научнику М.Н. Кожиној.

Према томе, екстралингвистички приступ, у односу на функцијски, много је обухватнији, а тиме и прикладнији за класификацију функционалних стилова.

Али, када говоримо о врстама класификација функционалних стилова, ми, иако се опредјелујемо за екстралингвистичку, сматрамо да су остали приступи потпуно погрешни и сувишени. Ми морамо бити свјесни чињенице да стил одређују ванјезички фактори и унутарјезичка обиљежја. То значи да се у класификацији стилова не мора ићи само од ванјезичког — ми можемо поћи само од текста као готовог производа људске активности. И такав приступ назваћемо текстуалним. Он подразумева тражење у текстовима оних обиљежја на основу којих би се сваки од њих могао сврстати у одређену стилску формацију.

Мислимо да се у неразумијевању односа између екстралингвистичког и текстуалног приступа, не само када је у питању класификација него и сама анализа стилова, крију основни узроци

одређених неспоразума који доводе до конфронтације текста и екстралингвистике те негирања једног или другог приступа. А ради се заправо о тумачењу једног те истог феномена, али са различитих позиција. Којин се тако побојао да ће екстралингвистички приступ освојити све стилистичко поље па се оштро успротивио и прогласио текст као једину релевантну јединицу стилистике. Рекли бисмо стога ово: постоје двије врсте анализе. Једна тражи искон функционалних стилова; друга, пак, пред собом има стил у готовом виду /текст/, који тражи одговор на питање каквом стилу припада. Прва ће неминовно кренути ванјезичким водама, друга ће се зауставити на интрајезичким обимејима.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Арнольд Н.В. - Стилистика современного английского языка /стилистика декодирования/, Ленинград, 1978, 308 с.
2. Березин Л.М. - История лингвистических учений, Москва, 1975, 304 с.
3. Брандес М.П. - Стилистический анализ, Москва, 1971, 190 с.
4. Будагов Р.А. - Литературные языки и языковые стили, Москва, 1967, 346 с.
5. Валгина Н.С., Сенкевич М.П. - Теория стилей русского языка, Москва, 1977, 75 с.
6. Виноградов В.В. - Стилистика. Теория поэтического языка. Поэтика. Сарајево, 1971, 316 с.
7. Винокур Т.Г. - Об изучении функциональных стилей русского языка советской эпохи /к постановке вопроса/. - В: Развитие функциональных стилей современного русского языка, Москва, 1963, 231 с.
8. Зимперский В.П. - Стилистическое учение Ломоносова и теория трех стилей, Москва, 1970, 210 с.
9. Гвоздев А.Н. - Очерки по стилистике русского языка, Москва, 1965, 403 с.

10. Ефимов А.И. - История русского литературного языка, Москва 1971, 295 с.
11. Кожина М.Н. - О стилистическом изучении речи и речевом функциональном стиле. - Исследования по стилистике, Пермь, 1965, 160, с. 3-34.
12. Пешковский А.М. - Роль грамматики при обучении стилю. - В: А.М. Пешковский. Избранные труды, Москва, 1959, с. 147-156.
13. Тезе Прашког лингвистичког кружока. Трећи програм Радио Београда, пролеће 1975, с. 497-526.
14. Шайкевич А.Я. - Опыт статистического выделения функциональных стилей, Вопросы языкознания, Москва, 1968, I, с. 64-76.
15. Панфилов А.К. - Лекции по стилистике русского языка, Москва, 1972, с.30.